

Kur'ân'ın Her Bir Ayetinin Bir Zâhiri Bir de Bâtını Vardır Sözü Hadîs midir?

“Kur'ân'ın Her Bir Ayetinin Bir Zâhiri
Bir de bâtını vardır” sözü bir hadîs midir?

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ
الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَاٰلِهٖ اَجْمَعِيْنَ

Bundan sonra...

(انزل القرآن علي سبعة احرف ولكل آية منها ظهر و بطن)
Kur'ân'ın her bir ayetinin bir zâhiri bir de bâtını vardır mealinde yer alan ve anlatıla gelen ve bilhassa Tasavvuf erbâbının sıkça söz ettiği rivâyet gerçekten bir hadîs midir? Yoksa kimilerince iddiâ edildiği gibi **asılsız** ve **uydurma** mıdır?

Bu Rivâyet'in

Sıhhat Derecesi Nedir?

Evet, Kur'ân yedi harf üzerine indirilmiştir. Onlardan her bir âyetin bir zahr'ı/dış bir de batnı/ içi vardır” hadîsi, hadîs ilimleri ve İslâm'ın ölçülerine göre **Sahîh** ve **sâbit** bir hadîstir.

Doğrusu, bu hadîsin **Sahîh** ve **sâbit** olmadığını, dolayısıyla **Mevdû'**/Uydurma olduğunu iddia eden hiçbir ilim adamı yoksa da, bir takım **bilim adamları**(!) vardır. Onlar bu iddialarını İbn-i Teymiye'ye dayandırırken herhangi bir araştırma yapmayı düşünmeyecek kadar rahat ve **bilimsel** davranabilmekte ve bunu **bilimsellikleri**yle bağdaştırabilmektedirler. Yâhud bunu yapabilecek “entelektüel donanımlar”ı yoktur. Vâkı'a kendi anlayışlarına uyduktan sonra artık bir sözün -çok saçma dahî olsa- doğruluğu ya da yanlışlığını araştırmanın onlara göre bir ma'nâsı yoktur. **Bilimsel yobazlık** onların şânındandır. Her neyse, biz yine de kendi işimize bakarak şu hadîs üzerinde ilim erbâbı olan âlimlerin hüküm ve mülâhazalarını buraya alalım:

Bu hadîsi, **Tahâvî**[1], **Taberânî**[2] ve **Bezzâr**[3], Ebû İshâk'dan, 0, Ebû'l-Ahvâs'dan, 0, İbn-i Mes'ûd'dan, Ebû İshâk'ın nisbetini göstermeden rivâyet etiler.

Sonra.. **Bezzâr**, “bunu bu şekilde **Hicrî**'den başkası rivâyet etmedi” dedi. Böylece Ebû İshâk'ın nisbeti olarak **el-Hicrî**'yi gösterdi.

İbn-i Hibbân'ın isnâdı ise Ebû İshâk'ın **Hemedânî** olduğunu gösteriyor.

İbn-i Cerîr de bu haberi **İbrâhîm b. Müslim el-Hicrî**'den rivâyet etmektedir ki, bu zât künyesi **Ebû İshâk** olan ve kendinde liyn/ biraz zayıflık bulunan bir râvîdir.

Bu hadîsi yine, **Tahâvî**[4] ve **Ebû Ya'lâ**[5], da **Müslim'in şartına göre sahîh** bir isnâdla rivâyet etmişlerdir.

Hâsılı,

Tahâvî, **Taberânî** ve **Bezzâr**, Süleyman b. Hilâl /Muhammed b. Aclân /Ebû İshâk (nisbetsiz olarak) /Ebû'l-Ahvâs, yoluyla,

İbnü Hibbân, Süleyman b. Hilâl /Muhammed b. Aclân /Ebû İshâk el-Hamedânî (nisbetli olarak)/Ebû'l-Ahvâs, yoluyla,

Taberî[6] İbnü Humeyd (zayıf) /Mihran /Süfyân/Ebû İshâk /İbrâhîm b. Müslim **el-Hicrî** (Hicrî'de liyn var) /Ebû'l-Ahvâs, yoluyla,

İbnü Cerîr, Muhammed b. Humeyd/Cerîr b. Abdil-Hamîd Muğire b. Miksem /Vâsıl b. Hayyan /Birinden /Ebû'l-Ahvâs, yoluyla,

Tahâvî, [7] Fehd b. Süleyman /Yahya b. Abdi'l-Hamîd el Hımmânî, yoluyla, (T) Yahya b. Osman /Mus'ab b. Hârûn el Bûldî /Cerîr b. Abdi'l-Hamîd /Muğire /Vâsıl İbn-i Hayyan /Abdullah b. Ebil Huzeyl Ebû'l-Ahvâs, yoluyla rivâyet etmişlerdir. [8]

Bu (son rivâyet) **Müslim'in şartına göre sahîhdir**.

Buna göre; **İbnü Cerîr**'in rivâyeti **Zayıf**, **Bezzâr**'ın [9] rivâyeti **Hasen**, **Tahâvî**'nin [10], **İbn-i Hibbân**'ın [11] ve **Taberânî**'nin [12] rivâyeti **Sahîh** veya en azından **Hasen**, **Tahâvî**'nin [13] ve **Ebû Ya'lâ**'nın (5149) hadisleri Müslim'in şartına göre **Sahîhdir**. Kısacası; bu son rivâyet hesaba katılmazsa, önceki rivâyetlerin **Sahîh** mertebesine çıkacağı erbâbına ma'lûmdur. Hiçbirisi bulunmasa bile son rivâyet tek başına **Sahîhdir**. Tamamı göz önünde bulundurulduğu takdirde de bu metnin sahihliğine ilim sahipleri hiç bir itirazda bulunamaz. Bu dediğimiz, ulemânın hepsine göre böyledir. Şâzz görüşler ise Ümmet'i bağlamaz. Artık bundan sonra İbn-i Teymiye ve bilmem daha kim, **bunun sâbit olmadığını söyledi** demek, akıl ve ilim sâhiblerine göre hiçbir kıymet ifâde etmez. Bütün bunlara rağmen şu hadîse hâla **asılsızdır** diyenler, hangi ilmî ölçüye göre bu hükme varabiliyorlar?!... Sırf akıllarına göre ise bizim aklımıza ve bilgimize göre onların akılları bu işe ermez.

Kur'ân'ın Yedi Harf Üzerine İnmesi Ne Demektir?

Hadîsde sözü edilen **"yedi harf"** ile ne kastediliyor? Bu bahsi inşâellâh ileriki sayılarımızda açıklığa kavuşturmaya çalışacağız. O yüzden burada bu bahsi değil de, Sûfiyye-i Sâfiyye olan nezîh insanlara sataşmak ve küfretmek câhillik, edesizlik, densizlik ve hidâyet nasıbsızlığına vesîle yapılan bir noktayı ele alacağız:

Kur'ân'ın Zahr'ı/Zâhiri,Görünen Yanı ve Batn'ı/Bâtın'ı, İçi Ne Demektir?

Bu husûsda imâmlarımızdan bir çok nakil yapmak mümkün ise de biz bir kaçı ile iktifâ edeceğiz:

Bir: İmâm İbnü Cerîr et-Taberî şöyle diyor: **Zahr**, tilâvette [14] görünen, **Batn** da gizli olan te'vîlidir.

İki: İmâm Beğavî Şerhu's-Sünne'sinde (hulâsa olarak) şöyle diyor: Bunun te'vîlinde (âlimlerce) ihtilâf edilmiştir: Hasan-i Basrî'den **rivâyet edilmiştir** ki, **Zahr**, Kur'ân'ın lafzı, **Batn** da te'vîlidir. **Denildiğine göre**, **Zahr**, kendinde bir takım kavimlerden isyân ettikleri ve akabinde günahları yüzünden derhal cezâlandırıldıkları anlatılan sözlerdir. Bu, görünürde haber ise de **bâtını**, bir kimsenin onlar gibisini yaptığında onların başına gelenlerin onun da başına geleceğine dâir bir nâsihat ve sakındırmadır. Yine **denildiğine göre Zâhir**'i, imân edilmesi gereken tenzîli (indirilen metni), **Bâtın**'ı da onunla amel edilmesidir.... **Denilmiştir** ki, **Zahr** ve **Batn**'ın ma'nâsı, **okunması** ve **anlaşılmasıdır**.... [15] **(Bitti.)**

Üç: Müşkilü'l-Âsâr'ı tahkîk eden Şu'ayb el- Arnaût şöyle dedi: Taberî Tefsîri'nin hadislerini tahkîk eden Mahmûd Şâkir... (İbnü Cerîr'in) bu sözüne şöyle bir not düştü: **Zâhir**, Arablar'ın bildikleri sözleri ve hiçbir kimsenin bilmemekte ma'zûr görülmeyeceği helâl ve haramlar, **Bâtın** da istinbât ve fıkıh âlimlerinin bileceği tefsîrdir. **Sûfiyye tâifesi ve benzerleri** Allah'ın Kitâbı, Resûlü'nun Sünnet'i ile ve Kur'ân'ın lafızlarının delâletleriyle oynamışlardır; Kur'ânın lafızlarının, **İslâm âlimlerinin** bilecekleri bir **Zâhir**'i ve bâtıl iddiâlarına göre **Ehl-i Hakikat olanların** da bilecekleri bir **Bâtın**'ı olduğunu iddiâ etmişlerdir. Taberî, Onların kasedtiklerini murâd etmemiştir. [16] **(Bitti.)**

Teftâzânînin bir münâsebetle Şerhu'l-Mekâsıd'ında da dediği gibi, [Bu yüzden, kerâmet sâhibi Ehlüllâh'ın derilerini parçalayarak ve etlerini ısırarak aleyhlerine düştüler. Onları ancak, **mutasavvıf câhillere** diye isimlendirerek, meşhûr olan **ben onlara bol bol söğdüm, sövmekten bir şey bırakmadım; ama onlar develeri aldılar götürdüler** (malı

götürdüler)][\[17\]](#) atasözü altına oturdular. Onları ancak, **bid’atçılar arasında olan kişiler** sayıyorlar. Bilmediler ki, bu işin binası, akîde berraklığı, sır paklığı, tarîkat izince gitmek ve hakîkati seçmek üzerinde kuruludur.”[\[18\]](#)

Evet, Teftâzânî rahimehullah şu edepsiz câhilleri ne de güzel anlatmış.

**Âyetlerin Te’vîl Edilip
Bâtınî Ma’nâlara Yorulması
Câiz midir?**

Geriye bir husûs kalıyor;

Süâl: **İmâm Nesefî**, ‘**Akâid**’inde şöyle diyor: Kitâb ve Sünnet nassları açık ma’nâlarına hamledilirler/yorulurlar.[\[19\]](#) Onları bırakıp, **Bâtın** ehlinin iddia ettiği ma’nâlara dönmek, kâfir olmakla (hakdan bâtıla) meyletmektir .[\[20\]](#)

Âyetlerde bâtınî ma’nâların da bulunduğu iddiası, şu i’tikadla çakışmaz mı?

Cevâb: Hayır, çakışmaz. Böyle bir iddiâ, ya İmâm Nesefî’nin şu sözünü anlamamış olmaktan, veya O’na kasden iftirâ etmekten doğmuştur. O’nun **küfür ve ilhâddır** dediği, **nasslara ters olan ve onlarla hiçbir alâkası olmayan bâtın** iddiâsıdır, onlar istikâmetinde olup onlara ters olmayan değil. Bu dediğimizin en açık bürhânı da, O’nun fıkıh ve usûl-i fıkıh kitâbla-rındaki yazdıklarıdır. O, bir yanda, kitâblarını, nassların ibâre ve mantûk’unun yanında, onların derinliklerinden, işâret, delâlet, iktizâ ve kıyâsla çıkarılan fikhî hükümlerle doldururken, öte yanda da şu nakledilen sözünü **mutlak** kullanmaz. Aksi halde, kendisiyle apaçık bir tenâkuza düşerek -hâşâ- şimdiki gibi maskara hâle gelir ve adam olmaktan düşer. Böyle olmadığına göre, O’nun maksadı, nasslara ters düşen ve onlarla hiçbir şekilde ‘alâkalı olmayan ma’nâlardır, başkası değil.

O halde, nasslara ters düşen ve hiçbir delâlet ve istinbât şekliyle onlarla alâkalı olmayan **bâtın** manalarını iddiâ etmek bâtıl, **nasslar çerçevesinde olup çeperlerini taşmayan derinliğine ma’nâlar** demek olan **bâtın** ise haktır. Bu ma’nâda, nasslar dâiresindeki ictihâdlar ve istinbâtlar birer bâtınî ma’nâlar olduğu gibi, ehlüllahın onlardan keşf ve teferrüs ettiği incelik, işâret ve sırlar da **bâtınî** ma’nâlardandır.

Sa’düddîn Teftâzânî şöyle diyor:

Ba’z-ı muhakkıkların, **nasslar açık ma’nâlarına hamledilir; bununla berâber, onlarda, keşif sâhiblerine açığa çıkacak bir takım inceliklere/sırlara olan gizli işâretler de vardır; ki, şu incelikler ile murâd edilen zâhir ma’nâl-arın arasını bulmak mümkündür** sözü ise îmânın kemâlinden ve süzme ‘irfândan doğmuştur.[\[21\]](#) (Teftâzânî’nin sözü bitti.)

Bunlara yakın ifâdeler **İmâm Süyûtî**’nin **el-İtkân**’ında da mevcûddur.[\[22\]](#)

Aksini iddiâ etmek, delîlsiz bir iddia olup, ya yanlışta bile bile direnme, veya cehâlet veyâhud da hidâyetten nasîbsizliktir. Nasıl böyle olmasın ki?!.. Ortada Sahîh hadisler vardır ve Ümmet’in âlimleri bazı nassları te’vîl etmenin cevâz ve vukû’unda icmâ’ etmişlerdir.

Bu dediğimizin en büyük bürhânlarından bir kısmı aşağıdaki nasslardır.

İmâm Buhârî’nin rivâyet ediyor:

İbnü ‘Abbâs radiyellâhu anhu-mâ’dan şöyle dediği rivâyet edildi: Ömer radiyellâhu anhu beni Bedir muhârebesine katılmış ihtiyârların yanına katıyordu. Bu, Onlardan birinin sanki ağırına gitti; **“bunu bizim yanımıza neden katıyorsun; bizim onun gibi çocuklarımız var”**, dedi. Bunun üzerine, **“Onun kim olduğunu biliyor musunuz?”** dedi. Bir gün beni çağırdı Onların yanına soktu. Beni, sadece onlara (işin iç yüzünü) göstermek için çağırdığı kanaatinden başka bir kanâatim yoktu. Ömer radiyellâhu anhu, (onlara) **“Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman..”** (Nasr Sûresi) hakkında ne diyorsunuz? dedi. Onlardan birisi, **“yardım gördüğümüz ve bize fetih verildiği zaman Allah’a hamdetmek ve ondan bağış dilemekle emrolunduk”** dedi. Kimisi sustu; bir şey söylemedi. Bunun üzerine bana, **“sen de böyle mi diyorsun, ey İbn-i Abbâs!”** dedi. **“Hayır”** dedim. **“Ya ne diyorsun?”** dedi. O, Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’in ecelidir, Allah celle celâlühû onu O’na bildirdi ve **“Allahın yardımı ve fetih sana geldiği vakit”** işte bu senin ecelinin alâmetidir **“artık rabbinin emrini kuşanarak Rabbinin tesbîh et ve ondan bağış dile”** dedi.

Bunun üzerine Ömer radiyellâhu anhu, ben âyetten senin dediğinden başkasını bilmiyorum, dedi.[23] (Bitti.)

Yine İmâm Buhârî rivâyet ediyor:

Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem bir hutbesinde buyurdu: Hiç şübhesiz ki Allah celle celâlühû bir kulu dünyâ ile kendi katındaki arasında serbest bıraktı da O, Allah'ın katındakini seçti. Ebû Bekr radiyellâhu anhu ağladı. -Başka bir rivâyetle- **“babalarımız analarımız sana fedâ olsun yâ Resûlellâh sallallâhu aleyhi ve sellem”** dedi. Ağlamasından dolayı ona taaccüb ettik. Ölünce, **serbest bırakılan kulun** Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem olduğunu bildik.[24] (Bitti.)

Dört: İmâm Tahâvî de şöyle dedi: Bu hadîsi(in ma'nâsını) iyice düşündük. **Zahr**'ın ve **Batn**'ın ne olacağı hakkında gelen muhtemel te'vîllerden en güzeli şudur: Âyet'in **Zahr**'ı, ma'nâsının açık olanı, **Batn**'ı da ma'nânın gizli kalanı'dır.[25] (Tahâv'înin sözü bitti.)

Netîce

Hadîs sâbit ve sahîh bir hadîsdir. Âyetlerin **Zâhir** ma'nâlarının yanında **Bâtın** ma'nâları da vardır. Bunlar, müctehidlerin çıkardıkları fık'hî ve akıdevî ma'nâlar olabileceği gibi mukarreb velîlerin anlayacakları sırlar ve işâretler de olabilir. Buna hiçbir mâni' yoktur.

Bir kez daha mühim bir noktaya parmak basalım ki, sözün açık yanını anlayamayacak seviyedeki kimselerden onların derûnlarındaki ma'nâlarını anlamalarını elbette beklemiyoruz. Lâkin, orta bir akılla bilinebilir ki, Nebî olmayan beşerin bile üstün edebî san'at eseri olan fesâhat ve belâğâtın, husûsan i'câzın neredeyse zirvesindeki sözlerinin altında yatan herkesin anlayamayacağı nice gizli ma'nâlar olur; şunlardan hiç olmazsa bu kadarını dahî bilip hakkı teslîm etmelerini de mi beklemeyelim? Evet, bu kadarını da beklemeyin, diyorsanız, eh ne yapalım?.. Beklemeyelim...

Hüseyin AVNÎ

- [1] Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077
- [2] [Taberânî, El-Kebîr: 10090], Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077 dipnotu
- [3] [Bezzâr: 2312], Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077 dipnotu
- [4] Müşkil: 8/109, H:95
- [5] [Ebû Ya'lâ: 5149], Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077 dipnotu
- [6] Taberî, Câmiu'l-Beyân: 1/23. H:11 (Mahmûd Muhammed Şâkir Tahkîkî ve Ahmed Muhammed Şâkir Tahrîcî)
- [7] [Müşkilü'l-Âsâr 1/109 H: 3095, Ebû ya'lâ: 5149], Müşkilü'l-Âsâr dipnotu: 1/88
- [8] Müşkilü'l-Âsâr hâmişi: 8/88
- [9] [Müşned:2312], Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077 dipnotu
- [10] Müşkilü'l-Âsâr: 1/87. H:3077.
- [11] El-İhsân:1/276 H:75,. Muhakkık el-Arnaut, bir yerde **“isnâdı Hasen'dir”** (El-İhsân:1/276, dipnotu), başka bir yerde de Müslim'in şartına göre isnâdı **Hasen veya Sahîh**dir, dedi. (Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H: 3075 dipnotu)
- [12] [Taberânî, El-Kebîr: (10090)], Müşkilü'l-Âsâr: 8/87 H:3077 dipnotu
- [13] Müşkilü'l-Âsâr: 3095
- [14] El-İhsân (dipnotu):1/277
- [15] Beğavî, Şerhu's-Sünne: 1/263-264
- [16] El-İhsân (dipnotu) :1/277
- [17] **“Evsâ'tühüm sebben ve evdev bî'l-ibîlî”** “ben onlara bol bol sövdüm, sövmekten bir şey bırakmadım; ama onlar da develeri (malı) aldılar götürdüler” sözü, bir Arab darb-ı meseli/atasözü olup hikâyesi şöyledir: Arablardan adamın birinin develerine baskın yapılmış ve develer alınıp götürülmüş. Gözden kaybolduklarında bir tepeye çıkmış ve onlara sövmeye başlamış. Kavmine döndüğü zaman, ona malını sormuşlar. O da bunun üzerine yukarıda geçen sözü söylemiş. (Meydânî, Mecma'u'l-Emsâl: 3/426, md.4360)

- [18] Sa'düddîn et-Teftâzânî, Şerhu'l-Makâsîd: 5/75 (Âlemü'l-Kütüb)
- [19] Onları zâhir ma'nâlarından çevirecek kat'î bir delîl bulunmadıkça- Teftâzânî.
- [20] **Sa'düddîn Teftâzânî**, Şerhu'l-'Akâid (Ketselî Hâşiyesi ile): 189
- [21] Aynı yer.
- [22] İmâm Süyûtî, el-İtkân: 2/185
- [23] [Buhârî, Tirmizî], Sâbûnî, Tibyân:170-171
- [24] Aynı yer.
- [25] Tahâvî, Müşkilü'l-Âsâr: 8/88-89